

MAŁGORZATA NOWAK

MIĘDZYSTYŁOWE WĘDRÓWKI GATUNKÓW (NA PRZYKŁADZIE DEKALOGU I KODEKSU DROGOWEGO)

Przedmiotem oglądu w niniejszym szkicu są gatunki w relacji do odmian funkcjonalnych języka – w szczególności, formy wypowiedzi, które przekroczyły granice swego podstawowego kontekstu życiowego, prymarnego stylowego osadzenia oraz wynikające z tego faktu gatunkowe transformacje i adaptacje. Kwestia ta łączy się z coraz częściej zaznaczanymi w pracach stylistycznych problemami otwartości odmian, rozmywania granic między nimi oraz zmianami relacji w ich systemie.

DEKALOG

Gatunek-wzorzec rejestruje Biblia. Terminem *dekalog* bibliści określają starotestamentowe (rejestrowane głównie w *Pięcioksięgu*¹) zbiory przykazań połączonych w dziesiątki, zaznaczając zarazem, że choć sama nazwa nie jest genetycznie biblijna (nie pojawia się w Biblii hebrajskiej jako konkretny leksem), wywodzi się z Pisma Świętego poświadczającego kilkakrotne użycia wyrażenia *dziesięć słów* jako synonimu *dziesięciu przykazań*. W *Septuagincie* owo *dziesięć słów* oddano wiernie jako *hoi deka logoi*, bezpośrednio motywujące termin *dekalogos*, rejestrowany w tej postaci po raz pierwszy w tekście św. Ireneusza *Przeciw herezjom* z III w. n.e.²

Dr hab. MAŁGORZATA NOWAK-BARCIŃSKA (publikująca pod nazwiskiem NOWAK) – adiunkt Katedry Języka Polskiego KUL; adres do korespondencji: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Filologii Polskiej, Katedra Języka Polskiego, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: malgorzata.nowak@kul.pl

¹ Jak podaje o. Juliusz Stanisław Synowiec (*Dziesięć przykazań. Wj 20, 1-17 oraz Pwt 5, 6-20*, Kraków 1999, s. 7), takich zbiorów jest 19 – osiem dekalogów znajduje się w *Księdze Wyjścia*, jedenaście w *Księdze Kapłańskiej*.

² Tamże.

Bibliści *dekalog* zaliczają do gatunku *prawa*, obejmującego teksty, które „określają, jak należy postępować”³. Prawa starotestamentowe dzielą zaś ze względu na *formę* (prawa apodyktyczne i kazuistyczne) i *treść* (prawa moralne i kultowe).

Prawa apodyktyczne wyrażają w sposób kategoriyczny nakazy lub zakazy czynienia czegoś, np. *Czcij swego ojca i swoją matkę* (Wj 20, 12); *Kobieta nie będzie nosiła ubioru mężczyzny, a mężczyzna nie będzie się odziewał okryciem kobiety, kto to robi jest obrzydliwością dla Jahwe, twój Boga* (Pwt 22, 5). *Prawa kazuistyczne* – rozpoczynające się do spójnika *jeśli*, zaimka *ktokolwiek* lub konstrukcji *mąż, który...; kobieta, która...* – przedstawiają „warunkowo konkretny przypadek, a następnie rozstrzygają, co należy przedsięwziąć, gdy coś takiego się zdarzy”⁴, np. *Jeśli twój wróg łaknie, daj mu chleba do jedzenia; jeżeli pragnie, daj mu wody do picia. Tak zgromadzisz węgle rozpalone na jego głowie i Jahwe ci to wynagrodzi* (Pwt 24, 7). Dodajmy również, iż dla (pod)gatunku *prawa apodyktyczne* istotny – z teologicznego punktu widzenia – jest związek z teofanią (historyczną uroczystością przymierza). Wyróżniane na podstawie kryterium treści *prawa moralne*, inaczej nazywane *prawami etycznymi*, dotyczą zasad postępowania moralnego, określając obowiązki człowieka względem bliźnich, np. zakazy zabójstwa, cudzołóstwa, kradzieży. *Prawa kultowe*, inaczej *rytualne* lub *liturgiczne*, odnoszą się do związków między ludźmi i Bogiem, są to np. zakazy sporządzania podobizn Jahwe, wymawiania imienia Bożego do złych celów czy nakaz świętowania szabatu.

W świetle powyższych rozróżnień należy przyjąć, iż dekalogowy gatunek-wzorzec – *dekalog etyczny*, znany powszechnie jako *dekalog (dziesięć słów)*, zachowany w Biblii w dwu wersjach: Wj 20,1-17 oraz Pwt 5, 6-21, to zbiór praw apodyktycznych, moralnych i kultowych. Pod względem formalnym listę praw wyróżnia układ dziesięciosegmentowy⁵, pod względem stylistycznym redakcja – w skali globalnej – w formie zwięzłych zakazów i nakazów⁶.

We współczesnej polszczyźnie *dekalog* funkcjonuje jako leksem homonimiczny. Według *Słownika współczesnego języka polskiego* B. Dunaja jest to: (dekalog I) ‘zbiór dziesięciu przykazań Starego Testamentu, objawionych Mojżeszowi na

³ J.S. SYNOWIEC OFMConv, *Gatunki literackie w Starym Testamencie*, Kraków 2003, s. 367.

⁴ Tamże, s. 370.

⁵ Według biblistów zbiory zasad postępowania łączono w dziesiątki prawdopodobnie z tego powodu, żeby można je było wyliczyć, posługując się dziesięcioma palcami dłoni (zbiory tego typu w *Pięcioksięgu* reprezentowane są najczęściej). Dodajmy, że prócz dziesiątek, nakazy i zakazy łączono także w dwunastki.

⁶ Jak zaznacza Synowiec (*Dziesięć przykazań...*, s. 14): „Dwa pierwsze przykazania, czyli zakaz oddawania czci innym bogom i zakaz sporządzania podobizn, włożone są w usta Boga, który przemawia do Izraelitów w pierwszej osobie. Pozostałe przykazania wypowiada prawodawca ludzki w imię Jahwe, o którym mówi w trzeciej osobie. Postanowienia dotyczące szabatu i czci należnej rodzicom są nakazami – wszystkie inne – zakazami. Niektóre przykazania ujęte są zwięźle, bez uzasadnień, np. *Nie będziesz zabijał!*; inne są rozbudowane i – jak np. nakaz zachowywania szabatu – przytaczają powody, dla których należy je wypełniać.

górze Synaj przez Boga, wyrytych na kamiennych tablicach, będący podstawą moralności żydowskiej i chrześcijańskiej’ oraz (dekalog II) ‘zbiór podstawowych zasad w jakiejś dziedzinie’⁷. Słownikowe egzemplifikacje pojawiające się w drugiej definicji: „dekalog biegacza długodystansowego, dekalog kibica, dekalog uprawy warzyw”, pokazują niereligijne dyskursywne konteksty użycia terminu. Jak się wydaje, można tu mówić o seryjności połączeń motywowanych pragmatycznie, a samo wtórne wykorzystanie dekalogu traktować jako kulturowo zakorzenione. Na marginesie dodajmy, iż użytkowy życiowy kontekst gatunku (zbiory przykazań, praw) tłumaczy nieobecność *dekalogu* w leksykonach gatunków literackich⁸. Bliżskoznacznikami tak pojmnowanego dekalogu są leksemy: *przepisy, prawa, kodeks*⁹.

Za gatunkowe wykładniki *dekalogu* w znaczeniu ‘zbiór podstawowych zasad w jakiejś dziedzinie’, przez odwołanie do tekstu-wzorca, należy uznać w zakresie struktury podział na dziesięć segmentów (wyróżnik minimum), w zakresie stylu zaś tytuł (*dekalog* lub *przykazania*) oraz zwięzłość i dyrektywność (kategoryczność)¹⁰.

Spójrzmy na wybrane współczesne dekalogi, rozpoczynając od przykładu stojącego na pograniczu dyskursów religijnego i prawno-administracyjnego – dekalogu kierowców (wyrażenie to pełni funkcję tytułu głównego w analizowanym tekście):

Przykazania dla kierowców MIVA Polska

Jesteś kierowcą na drodze i nie jesteś na niej sam. Ponad wszystkim jest Pan Bóg Twój, więc zawsze o tym pamiętaj:

1. Nie będziesz egoistą na drodze.
2. Nie będziesz ostry w słowach, czynach i gestach wobec innych ludzi.
3. Pamiętaj o modlitwie i uczczeniu Św. Krzysztofa, kiedy wyruszasz w drogę – umiej też podziękować.
4. Szanuj pieszych.
5. Nie zabijaj – bądź trzeźwy.
6. Zapnij pasy – będziesz bezpieczny.
7. Nie bądź brawurowy w prędkości.
8. Nie narażaj siebie i innych na niebezpieczeństwo.
9. Pomagaj potrzebującym na drodze.
10. Przestrzegaj przepisy drogowe (sic!), szanuj pracę naszej Policji¹¹.

⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. I, Warszawa 2001, s. 161 – dalej cyt. SWJP.

⁸ Zob. *Słownik terminów literackich*, red. J. SŁAWIŃSKI, Wrocław 1989²; M. BERNACKI, M. PAWLUS, *Słownik gatunków literackich*, Bielsko-Biała 2005⁴ (choć tu w dziale *Starożytność biblijna*, pojawia się np. *spis*).

⁹ Zob. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. VIII, Poznań, s. 187.

¹⁰ Źródłem tej cechy upatrywać można we właściwych Izraelowi, ale też znanych ustawodawstwu egipskiemu, mezopotamskiemu i chetyckiemu, prawach apodyktycznych. Zob. J. SYNOWIEC OFMConv, *Dziesięć przykazań*, s. 16.

¹¹ <http://www.miva.pl/materialy/dekalog-kierowcy> [dostęp: 05.01.2016].

Przytoczony wyżej tekst zamieszczony jest na oficjalnej stronie *Stowarzyszenia na rzecz misyjnych środków transportu MIVA* (ang. *Mission Vehicle Association*)¹². Uzupełniają go tam tematyczne skorelowane akty strzeliste¹³ i modlitwa z typu przygodnych¹⁴. Sam *Dekalog* jest powielany na katolickich stronach internetowych¹⁵, pojawia się też w modlitewnikach czy kalendarzach o częściowej funkcji modlitewnika¹⁶.

Wykorzystane we wstępie do analizowanego dekalogu stwierdzenie: *Ponad wszystkim jest Pan Bóg Twój, więc zawsze o tym pamiętaj* narzuca odbiorcy tekstu określone spojrzenie światopoglądowe. W samych *Przykazaniach dla kierowców MIVA Polska*, łączących zakazy i nakazy, dominują dyrektywy neutralne ideologicznie o uniwersalnym charakterze: *Nie będziesz egoistą na drodze; Nie będziesz ostry w słowach, czynach i gestach wobec innych ludzi, Nie zabijaj – bądź trzeźwy, Nie bądź brawurowy w prędkości*. Charakter „religijny” ma wyłącznie trzeci punkt *Dekalogu kierowcy: Pamiętaj o modlitwie i uczeniu Św. Krzysztofa, kiedy wyruszasz w drogę – umiej też podziękować*.

W powyższym kontekście zobaczymy dekalogi-kodeksy szkolne, które można rozpatrywać jako przykłady dyskursu edukacyjnego, przypisując im status wychowawczy, znów o powszechnym (laickim) charakterze, choć i tu, przez bezpośrednie lub pośrednie odwołania do powinności obowiązujących chrześcijan i wyznawanych przez nich wartości, ujawniać się może religijny punkt widzenia. Dla przykładu przywołajmy trzy takie teksty, imitujące wzorzec jedynie powierzchwnie (tytuł, dziesięcioskładnikowa struktura), różniące się stopniem zwięzłości (rozpiętość na skali od realizacji minimalistycznych po przekraczające granicę wypowiedzi

¹² MIVA Polska powstała w roku 2000, działa jako agenda Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Jej celem jest pomoc polskim misjonarzom w zakupie środków transportu. Wspiera także działania na rzecz bezpieczeństwa na polskich drogach.

¹³ „Boże pobłogosław naszej podróży. / Spraw abym jechał bezpiecznie i szczęśliwie dotarł do celu. / Boże prowadź! / Święty Krzysztofie, módl się za nami!”. Tamże. Pisownia za źródłem.

¹⁴ „Modlitwa kierowcy. / O Panie, daj mi pewną rękę, dobre oko, doskonałą uwagę, bym nie pozostawił za sobą płaczącego człowieka. Ty jesteś Dawcą Życia – proszę Cię przeto, spraw bym nie stał się przyczyną kalectwa czy śmierci tych, którym Ty dałeś życie. Zachowaj, o Panie, wszystkich, którzy będą mi towarzyszyć od jakichkolwiek nieszczęść i wypadków. Naucz mnie, bym kierował pojazdem dla dobra drugich i umiał opanować pokusę przekraczania granicy bezpieczeństwa szybkości. Spraw, aby piękno tego świata, który stworzyłeś, wraz z radością Twej łaski, mogły mi towarzyszyć na wszystkich drogach moich. Amen”. Tamże.

¹⁵ Na przykład na oficjalnej stronie Krajowego Duszpasterstwa Kierowców w tekście informującym o XII Ogólnopolskim Tygodniu św. Krzysztofa (18-12 lipca 2011) zorganizowanym wspólnie z MIVA Polska http://www.duszpasterstwokierowcow.pl/?pl_xii-ogolnopolski-tydzien-sw.-krzysztofa,97 [dostęp: 05.01.2016].

¹⁶ Zob. *Religijny kalendarz żołnierza polskiego 2007*, oprac. ks. kmr L. Szot, Warszawa 2007 – za: M. WOJTAK, *Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne*, Tarnów 2011, s. 250.

lapidarnej), sformułowane bezosobowo, z perspektywy *ja* (należy tu mówić o *deklaracjach*) oraz *ty*:

Dekalog ucznia naszej szkoły

1. **Nie uciekać** z lekcji!
2. **Nie spóźniać się** do szkoły!
3. **Nie kłamać** nauczycieli!
4. **Nie pisać** po ścianach!
5. **Nie palić** papierosów!
6. **Nie deptać** trawy przed szkołą!
7. **Nie roznosić** błota!
8. **Nie krzyczeć** na korytarzach!
9. **Nie gadać** na lekcjach!
10. **Nie ściągać** podczas sprawdzianów i testów!¹⁷

Dekalog ucznia Gimnazjum im. Zbigniewa Herberta we Wronkach

1. Znam klasowe normy zachowania, przestrzegam je oraz respektuję ustalenia dyrekcji i nauczycieli.
2. Jestem obecny na wszystkich obowiązkowych zajęciach szkolnych, przerwy spędzam na terenie szkoły.
3. Nie jestem agresywny i przeciwdziałam takim zachowaniom, jestem wrażliwy na krzywdę drugiego człowieka.
4. Świadomie dbam o zdrowie własne i innych, nie ulegam nałogom.
5. Zachowuję się kulturalnie, nie używam wulgaryzmów, szanuję innych.
6. Jestem uczciwy, prawdomówny, przyznaję się do własnych błędów.
7. Dbam o dobre imię szkoły i godnie ją reprezentuję.
8. Dbam o porządek, szanuję mienie szkolne oraz własność innych.
9. Posiadam zawsze w szkole dzienniczek ucznia.
10. Mój wygląd i ubiór jest zgodny z wymogami regulaminu szkolnego¹⁸.

Dekalog ucznia

1. Szkoła to twój drugi dom, o który zawsze dbaj.
2. Każdy przedmiot w szkole jest ważny. Nie segreguj nauki na poszczególnych przedmiotach na wiedzę potrzebną i bezużyteczną.
3. Umiej szanować w szkole to, co jest święte: krzyż, godło i flagę. Odnoś się zawsze do tych symboli z godnością chrześcijanina i Polaka.
4. Pamiętaj, że twoi nauczyciele chcą dla ciebie dobrze. Nie lekceważ ich i bądź im posłuszny.
5. Niech radość twojego życia będzie zauważalna przez wszystkich. Bądź dla wszystkich uprzejmy i miły.

¹⁷ „Nicpoń” Niezależna Gazetka Szkolna Szkoły Podstawowej nr 8 w Legionowie 2010, nr 2 (październik/listopad 2010), s. 1.

¹⁸ http://gimwronki.pl/images/dukumenty/dekalog_ucznia.pdf [dostęp: 05.01.2016].

6. Wiedz, że twoi młodsi koledzy i koleżanki oczekują od ciebie dobrego przykładu i czekają na twoją pomocną dłoń.
7. Nigdy nie niszczy w szkole żadnego sprzętu, bo wszyscy mają prawo uczyć się w przyjaznych warunkach i każdy w szkole chce korzystać z dobrych pomocy naukowych.
8. Bądź człowiekiem prawdy i postępuj zawsze uczciwie, a wtedy się przekonasz, że to daje prawdziwą radość i zadowolenie.
9. Zawsze staraj się w szkole zauważyć, szanować i doceniać pracę swoich kolegów i koleżanek, nauczycieli oraz innych pracowników szkoły, a wtedy i twoja praca będzie doceniona i szanowana.
10. Nie myśl, że twoja szkoła jest zła, bo ona będzie taka, ile ty włożysz w nią wysiłku i trudu osobistej pracy¹⁹.

Obok dekalogów w tonacji *serio* wskazać można wiele tekstów tego typu o charakterze *buffo*. Ujawnia się w nich, łączone z modyfikacją funkcji w konkretnej tekstowej realizacji gatunku, zjawisko transakcentacji gatunkowej. Zaznaczyć przy tym trzeba, że ludyczne przekształcenia gatunków reprezentują typ przemian genologicznych dobrze utrwalony w tradycji literackiej, łączący się na ogół z działaniami parodystycznymi.

Żartobliwe i ironiczno-parodystyczne użycie dekalogu pokażemy na przykładzie tekstów wpisujących się w okołosłubny dyskurs poradnikowy.

Dekalog małżeński

1. Bądźcie wierni swoim ciałom, niczym wzniosłym ideałom.
2. Nie budujcie muru z cegły, w tym jedynie murarz biegły.
3. Pamiętajcie o rocznicach, nie świętujcie ich przy pizzach.
4. Gdy różnica zdań zbyt spora, wynajmijcie mediatora.
5. W namiętności co dzień trwajcie, jak przygasa – rozpalajcie.
6. Dręczy Was chrapanie nocą? Można szturchnąć.. ale po co?
7. Gdy Wam zgody nic nie bełta, nie zarobi terapeuta.
8. U sąsiadki wrót nie stójcie, tajemnice swe szanujcie.
9. Niech nie martwi Was frasunek – na frasunek dobry trunek.
10. A gdy siwe obie głowy, wydam Wam poradnik nowy²⁰.

Powyższa dekalogowa lista dobrych rad do kanonicznego wzorca także nawiązuje powierzchownie. Rejestrujemy tu gatunkowy tytuł i dziesięcioskładnikową strukturę, wyraźnie jednak osłabiona jest dyrektywność. Dzieje się tak dlatego, że w analizowanym wypadku nie mamy aktów mowy o charakterze nakazu i zakazu,

¹⁹ http://www.spraczki.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=33:dekalog-uczni&catid=4:nowoci&Itemid=3 [dostęp: 05.01.2016]. Dekalog opracowała s. Wiesława Bochenek.

²⁰ http://slubowisko.pl/blog-slubny/KaSSSiiaa/dekalogi,723#.Vo1ZnE_BbSM [dostęp: 05.01.2016].

lecz intencjonalnie „lżejsze” (*po*)*rad*y, sugerujące ich odbiorcy to, co jest dla niego – z perspektywy nadawcy – dobre (najlepsze)²¹. Dodajmy, że akt rady charakteryzuje się też innym niż nakaz i zakaz typem (równorzędnym lub ze zniwelowanym dystansem) relacji nadawczo-odbiorczych.

Zamieszczone niżej przykazania małżeńskie styl tekstu-wzorca imitują już wyraźniej, choć niekonsekwentnie.

Dekalog dobrego męża

1. Nigdy nie będziesz się kłócił z żoną swoją.
2. Tłuc kobiety swojej ręką swoją nie będziesz, ani różgą, ani żadnym innym rekwizytem.
3. Nie znasz się na modzie, ale raz na jakiś czas możesz pochwalić żony nową bluzkę.
4. Będziesz słuchał żony swojej, gdy ta będzie mówiła.
5. Okazuj wdzięczność żonie, za to, że tyle czasu mężczy się z Tobą.
6. Jeśli kobietą swoją należycie się zajmiesz, Bóg Ci w dzieciach wynagrodzi.
7. Nigdy nie będziesz kłamał żonie swojej.
8. Kuchnię swojej żony chwalić będziesz, nawet gdy zupa przypalona i za słona będzie.
9. W domu żonie swojej będziesz pomagał, gdy tylko poprosi.
10. Nie pozwolisz się utrzymywać żonie swojej.

Dekalog dobrej żony

1. Nie będziesz miała innych mężczyzn poza mężem swoim.
2. Nie wymawiaj imienia męża z gniewem, ale mów mu zawsze „mężu mój kochany”.
3. Pamiętaj, abyś dzień w którym przyniesie pieniądze do domu uroczycie czciła.
4. Czcij ojca i matkę jego, za to, że Cię takim wspaniałym mężem obdarzyli.
5. Nie zabijaj nigdy miłości do mężczyzny swego ukochanego.
6. Uważaj, by zupa nie była za słona zbyt często.
7. Nie zabieraj pieniędzy z kieszeni męża twego, gdy wraca późną nocą do domu waszego.
8. Nie dawaj złego świadectwa przeciw mężowi twemu, chociaż byłoby to prawdą.

²¹ Anna Wierzbicka (*Akty mowy*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. III: *Akty i gatunki mowy*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin, 2004, s. 45) następująco eksplikuje *radę*: „Radzę ci iść = Zakładając, że nie wiesz, co zrobić, / chcąc spowodować, żebyś wiedział, co zrobić, / byłoby dla ciebie dobrze, / wyobrażając sobie, że ja jestem tobą, / mówię: chcę, żebyś poszedł”. Wierzbicka, za Johnem R. Searl'em, uznająca, że rada nie jest próbą „spowodowania czyjegoś działania (w takim sensie, w jakim na przykład prośba jest”, stwierdza, iż „[p]aradoksem rady jest bowiem to, że chociaż radząc komuś, aby zrobił coś, nie wyrażamy naszego chcenia, aby on to zrobił, to jednak używamy wtedy niejednokrotnie formy imperatiwu”. Tamże, s. 46.

9. Nie pożądam futer, bucików, drogich kosmetyków ani żadnych rzeczy, które obciążałyby kieszeń męża twego.
10. Nie pożądam nikogo innego, jak tylko męża swego²².

Autor cytowanych tekstów w stylizacji – o kliszowym charakterze – wykorzystuje początki przykazań, przy dowolnym ich układzie: *Nie będziesz miała...*, *Nie wymawiaj imienia...*, *Pamiętaj, abysz dzień...*, *Nie pożądam...* Zrywa jednak z właściwą dla wzorca zwięzłością. W przywołanych dekalogach na uwagę zasługuje w miarę konsekwentnie utrzymany postpozycyjny szyk zaimkowej przydawki dzierżawczej, synchronicznie stanowiący wyraźny sygnał stylizacji biblijnej: *kobiety swojej, żony swojej, żoną twoją, męża twego, męża swego, mężczyzny swego*.

Jeszcze inaczej styl dekalogu (dostępnego nam poprzez polski styl biblijny) imituje następująca lista „przykazań”. W obręb pierwszego włączona zostaje fraza parafrazująca biblijny wstęp do dziesięciorga przykazań: *Jam jest Pan Bóg twój, który cię wywiódł z ziemi egipskiej, z domu niewoli* (Wj 20,2). W zgodzie z „kulturą” pamięcią autor *10 przykazań małżeńskich na wesolo* wykorzystuje w redakcji pierwszego słowa ruchomość końcówki werbalnej, wprowadzając w miejsce synchronicznie nienacechowanego *ja jestem*²³ historyczne – *jam jest*. Zachowuje też wybrane początkowe frazy oryginalnych przykazań (*nie zabijaj...*, *nie kradnij...*, *czcij...*) oraz dekalogowe wyrażenie *falszywe świadectwo*:

[10 przykazań małżeńskich na wesolo²⁴]

1. Jam jest twój mąż, który cię wywiódł z domu niewoli panieńskiej zgryzot i cierpienia.
2. Nie wymieniaj imienia męża twego ordynarnie, lecz mów zawsze pieszczotliwie i zdrobniale: Kochanie.
3. Czcij Matkę i Ojca jego, albowiem obdarzyli Cię tak cudownym mężczyzną.
4. Nie kradnij pieniędzy z kieszeni męża swego, gdy wraca do domu późną nocą i w złym nastroju.
5. Nie mów fałszywego świadectwa, jakoby twój mąż chodził z kolegami, pił wódkę, grał w karty, chociażby to była prawda.
6. Nie zabijaj miłości, jaką mąż twój będzie darzył Ciebie i kochanki swoje.
7. Nie żądaj biżuterii, futer i innych rzeczy, które by obciążały kieszeń męża twego.

²² http://slubowisko.pl/blog-slubny/KaSSSiiaa/dekalogi,723#.Vo1ZnE_BbSM [dostęp: 05.01.2016].

²³ Warto tu dodać, że „Wujkowa” forma („Jam jest Pan Bóg twój, którym cię wywiódł z ziemi Egipskiej...”), we współczesnych translacjach jest uwspółcześniana: „Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wywiódł z ziemi egipskiej” (BT).

²⁴ Tytuł artykułu Anny Bielani zawierającego analizowany, anonimowego autorstwa, dekalog. Warto też przytoczyć kończącą tekst uwagę autorki: „Z góry uprzedzam, że tekst służy zabawie, a nie poradnictwu! http://etargislubne.pl/slaskie/index.php?option=com_content&view=article&id=126&Itemid=172&Itemid=172&snm=3 [dostęp: 05.01.2016].

8. Nie poszukuj cudzych mężów, chociażby byli lepsi od twojego.
9. Mężu, nie zdradzaj żony swojej z wdowami, bo u wdowy będziesz za niewolnika – tam trzeba dbać za siebie i za nieboszczyka.
10. Żono, nie żądaj za często, bo są jeszcze kobiety, które mężów nie mają!

W cytowanych wyżej dekalogach humorystycznie imitowany jest zarówno aspekt strukturalno-stylistyczny tekstu wzorcowego, jak i jego podstawowy potencjał illokucyjny. Dodać trzeba, że zderzenie intencji komunikacyjnych gatunków pierwotnego i wtórnego w dekalogach o ludycznym charakterze jest elementem założonej przez nadawcę gry gatunkiem. Wartość artystyczną interesujących nas modyfikacji – jak można się było przekonać – trudno określić jako wysublimowaną. Za czynnik legitymizujący parodie tego typu uznać należy współczesne zmiany kulturowe.

KODEKS DROGOWY

Kodeks drogowy to szczegółowy typ *kodeksu* rozumianego słownikowo jako ‘zbiór usystematyzowanych przepisów prawnych ściśle regulujących pewną dziedzinę życia społeczeństwa, wydawany zwykle w formie oficjalnego druku, książki; zbioru ustaw’²⁵. Za pierwszą na ziemiach polskich regulację zasad obowiązujących w ruchu drogowym przyjmuje się *Wskazówki zachowania się dla pieszych, dla rodziców i uczniów oraz dla dorożkarzy itp. powożących końmi, wreszcie dla gospodarzy wiejskich – wobec przejezdnych samochodów, motocykli itp., wehikulów motorowych w ogólności*²⁶ z roku 1907. Dokument ten rozpoczynają uwagi o charakterze ogólnym:

Każdy mieszkaniec, obywatel etc. powinien pieszo chodzić chodnikiem, deptakiem i t.p. a gościniec zostawić dla ruchu wozowego. Ruch wozowy obejmuje całą szerokość drogi, gościńca etc. dla tego ruchu przeznaczoną. Wejście na niewłaściwą drogę jest tak dla pieszych, jak i dla powożących nie tylko narażaniem się na odnośne w takich razach wypadki, ale nadto na odpowiedzialność wobec władz, a nawet w danym razie na utratę wszelkiego odszkodowania, zależnie od okoliczności. Zatem każdy obywatel powinien we własnym interesie nie tylko sam postępować według podanych poniżej wskazówek, ale też nadto i drugich o tem przestrzegać [...],

po których następują wzmiankowane *wskazówki*, dla przykładu wskaźmy dwie:

²⁵ SWJP I, 387; znaczenie 1. słowa, z egzemplifikacjami: *Kodeks postępowania cywilnego*, *Kodeks karny*, *Kodeks rodzinny*. W znaczeniu 2. ‘całokształt norm, zasad, reguł, przepisów, często zwyczajowych, dotyczących postępowania w różnych dziedzinach życia, zawodach, funkcjach, np. w pracy lekarza, w dyplomacji, w życiu towarzyskim’. Tamże.

²⁶ http://www.znaki-drogowe.pl/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=10&Itemid=105 [dostęp: 05.01.2016].

Piesi winni zwracać uwagę przechodząc przez gościniec na stronę przeciwną czy jest przechód wolny. Powinni zatem mieć się na baczności i usłuchać ewentualnych nawoływań woźnicy lub trąbki samochodowej (automobilowej)

[...]

Dzieciom absolutnie wzbraniać podrzucania kijów, kamieni i t.p. pod koła, a w szczególności rzucanie kamieniami za wozem lub samochodem, lub urządzenie barykad na drodze, albo wyżłabianie dziur w gościńcach, wreszcie należy surowo zakazać rzucania gałęzi lub dużych kamieni i t.p. na gościniec – gdyż za tak swawolne dzieci – rodzice są pociągani do odpowiedzialności²⁷.

Współcześnie aktem prawnym regulującym interesujące nas kwestie jest ustawa *Prawo o ruchu drogowym*: Jak czytamy w *Przepisach ogólnych* tej ustawy:

[Art. 1.]

1. Ustawa określa:

1. zasady ruchu na drogach publicznych, w strefach zamieszkania oraz w strefach ruchu;
2. zasady i warunki dopuszczenia pojazdów do tego ruchu, a także działalność właściwych organów i podmiotów w tym zakresie
3. wymagania w stosunku do innych uczestników ruchu niż kierujący pojazdami;
4. zasady i warunki kontroli ruchu drogowego²⁸.

Dla naszych dalszych rozważań istotny jest 2 punkt 1 ustępu ustawy, głoszący, iż:

2. Przepisy ustawy stosuje się również do ruchu odbywającego się poza miejscami wymienionymi w ust. 1 pkt 1, w zakresie:
 1. koniecznym dla uniknięcia zagrożenia bezpieczeństwa osób;
 2. wynikającym ze znaków i sygnałów drogowych²⁹.

Sposób interpretacji interesujących nas *znaków drogowych*, zgodnie z definicją *znaku* – tj. czegoś umownie, graficznie informującego o czymś³⁰, reguluje *Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r w sprawie znaków i sygnałów drogowych* ostatnio nowelizowane 8 października 2015 r. W dokumencie tym w poszczególnych paragrafach omawia się poszczególne typy znaków (pionowe: ostrzegające, zakazu, nakazu,

²⁷ Skan dokumentu na stronie: http://www.znaki-drogowe.pl/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=10&Itemid=105 [dostęp: 05.01.2016]. W przytoczeniu zachowano grafikę oryginału.

²⁸ <http://kodeks-drogowy.org/przepisy-ogolne> [dostęp: 05.01.2016].

²⁹ Tamże.

³⁰ Por. *znak* 1 ‘to, co umownie oznacza coś innego, informuje o czymś; wyobrażenie czegoś graficzne, literowe, gest, obraz, itp.’. SWJP I, 665. Nota bene w artykule hasłowym jako egzemplifikacja użycia słowa pojawia się wyrażenie *znak drogowy*.

informacyjne, kierunku i miejscowości, uzupełniające; poziome), część załącznikowa zawiera zaś spis wzorów znaków i sygnałów drogowych³¹. Dla przykładu przytoczmy tu znak ostrzegawczy o specyfikacji A-1



charakteryzowany następująco: „niebezpieczny zakręt w prawo ostrzega o niebezpiecznym zakręcie w kierunku wskazanym na znaku”³².

Prymaryny kontekst użycia kodeksu drogowego bez wątplenia trzeba określić jako świecki, związany z dyskursem (i stylem) prawno-administracyjnym³³. Podstawowymi wyznacznikami tego stylu są – konwencjonalnie wyodrębnione i uporządkowane segmenty, bezosobowy charakter wypowiedzi, instytucjonalny charakter więzi między nadawcą a odbiorcą i dyrektywność.

Uwagi powyższe wprowadzają nas w analizę kolejnego tekstu, a raczej tekstów umieszczonych na składanym obrazku religijnym. Pierwszą i czwartą jego stroną należy uznać za typowe, właściwe zbiorom modlitw na obrazkach. Pierwsza strona obrazka lub – by użyć terminologii Marii Wojtak – doraźnie skomponowanej kolekcji³⁴ wypełniona jest przez składnik ikoniczny (umieszczony na tle drogi wizerunek św. Krzysztofa niosącego na ramieniu Jezusa) oraz podpis: *Św. Krzysztofie polecam się Twojej opiece*. Czwarta to *modlitwa ustalona* z kategorii przygodnych.

Modlitwa kierowcy

Boże, daj mi pewną rękę
i bystre oko, abym nikomu
nie wyrządził żadnej szkody.
Nie dozwól Dawco życia,
bym stał się przyczyną śmierci
lub kalectwa, a także zachowaj
od nieszczęścia i wypadku.

³¹ <http://prawo.lego.pl/prawo/rozporzadzenie-ministrow-infrastruktury-oraz-spraw-wewnetrznych-i-administracji-z-dnia-31-lipca-2002-r-w-sprawie-znakow-i-sygnaLOW-drogowych/> [dostęp: 05.01.2016].

³² <http://kodeks-drogowy.org/rozporzadzenia/w-sprawie-znakow-i-sygnaLOW-drogowych/zna-ki-drogowe-pionowe/znaki-ostregawcze> [dostęp: 05.01.2016].

³³ Z kontekstem religijnym łączy się *Kodeks prawa kanonicznego*, pod względem stylowym reprezentujący prawno-administracyjną odmianę stylu (języka) religijnego.

³⁴ Zob. M. WOJTAK, *Modlitewne kolekcje doraźnie skomponowane*, „Roczniki Humanistyczne” 59(2011), z. 6, s. 185-200.

Pohamuj pokusę nadmiernej
 szybkości.
 Oby piękno stworzonego
 przez Ciebie świata
 i radość Twojej łaski
 towarzyszyły mi na zawsze.

Amen

W modlitwie³⁵ tej znajdziemy takie składowe wzorca modlitwy ustalonej³⁶, jak: tytuł – *Modlitwa kierowcy*, anaklezę – *Boże* oraz szereg prośb wprowadzanych frazami: *daj mi, nie dozwól, abym..., zachowaj od...,* aklamację *amen*. Brak tu z kolei klasycznej anamnezy – choć pośrednio zyskujemy dane przypominające o działaniach odbiorcy modlitwy (*Dawca życia, Stworzyciel świata*) – i konkluzji, która w tego typu modlitwie ma kształt formuły rozbudowanej: *Przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, Syna Twego, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, Bóg przez wszystkie wieki wieków* lub skróconej: *Przez Chrystusa Pana naszego*.

Przedstawiona wyżej *Modlitwa kierowcy* to modlitwa okolicznościowa, realizująca alternacyjny wzorzec modlitwy ustalonej, co uznać należy za typowe dla tego rodzaju modlitw³⁷. Równie konwencjonalne – zgodne z zasadami tradycyjnego modlitewnego *decorum* – jest nakreślenie relacji nadawczo-odbiorczych, typowy jest także zbiór wyznaczonych przez wzorzec modlitwy ustalonej cech stylistycznych³⁸. Co ciekawe, w *Modlitwie kierowcy* – niejako wbrew ikonicznej stronie obrazka (por. zawarty tam akt powierzenia się w opiekę) – całkowicie pominięty

³⁵ Modlitwę pod zmodyfikowanym tytułem *Modlitwa kierowcy o bezpieczeństwo w ruchu kołowym*, zarejestrowaną w książeczce do nabożeństwa pt. *Bóg moją miłością. Modlitewnik dla rodzin* (oprac. ks. J. Usiądek, Olsztyn, b.r.w.) cytuje i skrótowo omawia Wojtak w pracy *Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy* (s. 56-57). Samą modlitwę określa zaś jako wędrującą, rejestrowaną w różnych książeczkach do nabożeństwa. Tamże, s. 56, przypis 11.

³⁶ Przypomnijmy za M. Makuchowską (*Modlitwa jako gatunek języka religijnego*, Opole 1998) i M. Wojtak (np. *Współczesne modlitewniki*), iż w strukturze modlitwy ustalonej występują następujące składniki: *anakleza* (faza wokatywna zawierająca mniej lub bardziej rozbudowane dookreślenia adresata modlitwy), *anamneza* (składnik prezentujący (przypominający) działania odbiorcy modlitwy; działania te motywują prośbę modlącego się), *prośba, konkluzja* (formuła doksolologiczna), *aklamacja*.

³⁷ Jak wynika z badań M. Wojtak (*Modlitewne kolekcje*, s. 188), „Modlitwy reprodukowane na obrazkach są z reguły realizacjami wariantów alternacyjnych”.

³⁸ Wojtak (tamże, s. 192) charakteryzuje je następująco: „W ramach modlitewnego sposobu wyrażania przenikają się kategorie hieratyczności, archaiczności i konserwatyzm w sferze formy (por. trwałość różnorodnych szablonów językowych). Odzwierciedlając w trwałej strukturze (w poetyce mody) relacje pan-sługa, twórca modlitw dobiera stosowną tytulaturę, odnoszącą się do adresata, wyraża modlitewne illokucje w sposób odbiegający od współczesnych standardów komunikacyjnych (...).”

zostaje potencjalny pośrednik, orędownik w zanoszeniu prośby do Boga, patron kierowców – św. Krzysztof.

Analizowana modlitwa funkcjonuje jako tekstowa całość nie tylko z sakralnym obrazkiem. Wnętrze obrazka (s. 2-3) wypełniają także, zapowiedziane wprowadzającą formułą *Kierowco / niektóre znaki na drodze do nieba*, ikony 16 znaków drogowych opatrzone niestandardowym komentarzem o funkcji katechetycznej³⁹. Autor tego osobliwego kolażu, w którym za Anną Duszak można widzieć przejaw narastającej interdyskursywności tekstów⁴⁰, wykorzystał cztery znaki ostrzegawcze: A 15, A 27, A 7, A 29, trzy znaki zakazu: B 20, B 21, B 23, jeden znak nakazu – C 8, siedem znaków informacyjnych: D 3, D 4a, D 9, D 18, D 21, D 28, D 34 oraz jeden znak kierunku i miejscowości – E 1.

Przyjrzyjmy się wspomnianym komentarzom. Ostrzegawczy znak A 7 – „ustąp pierwszeństwa” – opatrzony jest następującym pouczeniem: *Zanim ruszysz do przodu: popatrz w lewo, popatrz w prawo, weź pod uwagę wszelkie argumenty «za» i «przeciw»*. Znak A 29 – „sygnały świetlne”: *Unikaj koloru czerwonego. Już wielu przez niego dużo wycierpiało. Raczej poczekaj na kolor zielony*. Znak zakazu B 20 – „stop”: *Zatrzymaj się na chwilę dokąd tak pędzisz?! Pan Bóg daje Tobie jeszcze okazję: Może już ostatnią?!*; B 21 – „zakaz skręcania w lewo”: *Unikaj w Twoim życiu wszelkiej «lewizny» i skręcania na «lewo»! Wielu źle skończyło – z ciekawą presupozycją w części dalszej – *Obyś nie marnował się w więzieniu albo nie zginął na wieki*; B 23 – „zakaz zawracania”: *Jeżeli jesteś na dobrej drodze nigdy nie zawracaj. Możesz stracić szansę dojechania na Uczę wiecznej radości*. Znak nakazu C 8 – „nakaz jazdy w prawo lub w lewo” – zyskał następującą reinterpretację: *W Twoim życiu często stajesz przed takim znakiem. Proś Ducha Świętego o światło*. Znak informacyjny D 21 – „szpital” – zaś: *Jeżeli jesteś chory: masz grzech ciężki, albo nawet lekki – «podlecz się» w spowiedzi świętej. Będziesz mógł ruszyć w drogę*; D 28 – „restauracja”: *W drodze korzystaj z krzepiącego pokarmu stołu Słowa Bożego i Komunii świętej we Mszy św. często a nawet codziennie* a D 34 – „punkt informacji turystycznej”: *W Piśmie świętym, a zwłaszcza w Ewangelii możesz zasięgnąć rady: co robić dalej. A może jakiś kapłan czy kto inny Tobie coś poradzi?*. Jak można zauważyć, w komentarzach wybrzmiewają typowe dla tradycyjnego stylu religijnego metafory konceptualne typu: SŁOWO BOŻE / EUCHARYSTIA TO POKARM, PISMO ŚWIĘTE TO PRZEWODNIK NA LUDZIKCH DROGACH.*

Spojrzenie na obrazek w całości skłania do ponowienia pytania zarówno o funkcję zbioru, jak i o zasadę *decorum*. Katechetyczne komentarze stanowią stylowy

³⁹ Na marginesie zaznaczmy, że znaki drogowe bywają wykorzystywane także jako (współ) tworzywo różnego rodzaju reklam (kampanie szerzące bezpieczeństwo na drodze wykorzystują np. znaki ograniczenia prędkości; kampanie polityczne – drogowskazy). Zob. uwagi na temat bilbordyzacji znaków drogowych i funkcji bilbordów stylizowanych na znaki drogowe w: A. DUSZAK, *Teksty kultury globalnej*, w: *W kręgu wiernej mowy*, red. M. Wojtak, M Rzeszutko, Lublin 2004, s. 63-65.

⁴⁰ Tamże.

zlepek, z jednej strony mamy komunikaty realizowane w stylu potocznym, które bez obrazkowego kontekstu można by określić jako całkowicie świeckie, typu: *Jesteś na bardzo dobrej drodze. Możesz śmiało pędzić do przodu. Gaz „do dechy” – na ile pozwalają przepisy drogowe. Tylko nie zaśnij nad kierownicą!; Czy dobrze sprawdziłeś na mapie wszystkie ostrzeżenia? Czy nie zauważyłeś, że możesz „wylądować” w głębokim kanale?*, z drugiej – utrwalające tradycyjną odmianę stylu religijnego (tj. zawierającą sakralne onimy – *Pan Bóg, Duch Święty*, religijne peryfrazy – *Uczta wiecznej radości; stół Słowa Bożego* – i metafory, inaczej mówiąc, realizującą określony stopień metaforyzacji języka, jego ozdobności i podniosłości.

Stylowo przedstawione tu komentarze niewątpliwie odbiegają od zasady stosowności obowiązującej w tradycyjnych gatunkach przekazu religijnego czy – szerzej – w sferze komunikacji religijnej. Zmieniając perspektywę, można powiedzieć, że niwelują właściwą tej komunikacji rozbieżność między życiowym doświadczeniem nadawcy a stylistycznym kształtem wypowiedzi religijnej, zwłaszcza wypowiedzi modlitewnej⁴¹.

Zapytajmy o funkcję analizowanej kolekcji – o ile zamykająca ją *modlitwa kierowcy* może być interpretowana jako tekst aktualizowany, tj. gotowy tekst, który dany wierny czyni w konkretnym akcie modlitewnym swoją własnością o intencji oddania czci Bogu, złożenia Mu dziękczynienia oraz przedstawienia prośb, o tyle religijnie zinterpretowane znaki drogowe pełnią funkcję formacyjną – rachunek sumienia, katecheza – aspekt poznawczy łączy się tu z procesem modelowania postaw odbiorcy. Należy przyjąć, że prymarnym celem tego segmentu kolekcji jest funkcja pragmatyczna, a nie ludyczna. Analizowana kolekcja wypowiedzi w zakresie funkcji przypomina modlitewniki z częścią katechizującą. Nietradycyjne – choć już po części szablonowe – są uatrakcyjnienia modlitewno-katechetycznego dyskursu. Uogólniająco można powiedzieć, że uatrakcyjnienia takie dość często pojawiają się we współczesnym stylu religijnym, łącząc się także ze zjawiskiem transformacji gatunkowych. Przykłady dostarczyć tu mogą m.in. lingwistycznie już rozpoznane przekazy katechetyczne i modlitewniki, pragmatycznie sprofilowane w kluczu: modlitwa / modlitewnik to medykament, wykorzystujące schemat ulotki leku⁴².

Wracając do znaków drogowych, zaznaczmy, że bywają one wykorzystywane jako (współ)tworzywo różnego rodzaju reklam (kampanie szerzące bezpieczeństwo na drodze wykorzystują np. znaki ograniczenia prędkości; kampanie polityczne – drogowskazy)⁴³. Funkcjonują też w przestrzeni ludycznej. Wykorzystanie znaków

⁴¹ Por. M. WOJTAK, *Modlitewne kolekcje*, s. 192.

⁴² M. NOWAK, *Lekarstwo dla wszystkich. O kilku sposobach uczenia i propagowania modlitwy*, w: *Człowiek, zjawiska i teksty kultury w komunikacji społecznej*, red. M. Karwatowska, R. Litwiński, A. Siwiec, Lublin 2015, s. 203-216; M. WOJTAK, *Modlitewnik jako lekarstwo. Analiza genologiczna*, „Roczniki Humanistyczne” 63(2015), z. 6, s. 241-261.

⁴³ Zob. uwagi na temat bilbordyzacji znaków drogowych i funkcji bilbordów stylizowanych na znaki drogowe w: A. DUSZAK, *Teksty kultury globalnej*, s. 63-65.

drogowych w funkcji humorystycznej uwidaczniają np. teksty imitujące dyplomy i wskazówki dla kierowcy, podobnie jak w przykładzie omówionym wyżej, użyte w nich znaki zostają okolicznościowo zinterpretowane. Z zasobu znaków zostają wybrane te, które dają się wpisać w niewyszukaną obrazkowo-słowną historię, rozpoczynaną np. frazą *Kobieta jest jak autostrada...*⁴⁴ czy też *Pewnego dnia będąc na spacerze*⁴⁵. W pierwszym kolejno wykorzystuje się znaki: D 9, A 10, A 8, A 26, A 27, B 13, D 25, A 18b, A 11, A 13. Charakteryzowana w tekście kobieta jest: [D 9 „autostrada”] *głośna i hałaśliwa*, ma [A 10 „przejazd kolejowy bez zapór”] *wiele pociągów*, bywa [B 13 „zakaz wjazdu pojazdów z materiałami wybuchowymi lub łatwo zapalnym”] *wybuchowa*, potrafi też [A 18b – „zwierzęta dzikie”] *usidlić każdego mężczyznę*. Dodajmy tu, że ikoniczną stroną znaku A18b autor omawianego tekstu reinterpretuje zgodnie z potocznymi żartobliwym zarazem rozumieniem słowa *rogacz* ‘zdradzony mąż’⁴⁶. Zestaw stereotypowych kobiecych cech uzupełnia tu jeszcze m.in. *gadatliwość*: [D 25 „poczta”] *Jej nadmierna rozmowność podwyższa wartość rachunków telefonicznych*. W drugim tekście, opatrzonym tytułem: *Historia w znakach opowiedziana Po co tu opowiadać, skoro mamy znaki drogowe*, mamy 30 znaków interpretowanych przede wszystkim erotycznie. Przytoczmy tu jedynie początek historii: „[A 16 – „przejście dla pieszych”] *Pewnego dnia będąc na spacerze*, [A – 11 „nierówna droga”] *zobaczyłem leżącą kobietę*, [C 12 – „ruch okrężny”] *w głowie zakręciło mi się [...]*⁴⁷.

I tu – tak jak w wypadku dekalogów ludycznych – nie sposób mówić o wysokiej czy w ogóle o wartości artystycznej przywołanych tekstów.

*

Sumując rozważania na temat międzystylowej migracji gatunków, przeprowadzone na przykładach niestandardowego użycia wzorca gatunkowego dekalogu i kodeksu drogowego, łączących się ze zmianą podstawowego dla gatunku kontekstu życiowego (dyskursu), zauważyć należy zjawisko rozszerzenia lub zacieśniania granic stylu, szczególnie istotne w kontekście stylu religijnego⁴⁸. Jednym

⁴⁴ <http://www.smieszneprezenty.com.pl/dyplom-znaki-drogowe-kobieta-jest-jak-autostrada-gosna-i-halasliwa.html> [dostęp: 05.01.2016].

⁴⁵ <http://demotywatory.pl/2986755/Histora-w-znakach-opowiedziana/Histora-w-znakach-opowiedziana> [dostęp: 05.01.2016].

⁴⁶ SWJP II, 245.

⁴⁷ <http://demotywatory.pl/2986755/Histora-w-znakach-opowiedziana/Histora-w-znakach-opowiedziana> [dostęp: 05.01.2016].

⁴⁸ O polimorficzności współczesnego stylu religijnego mówi się coraz częściej. Przywołajmy tu głos Marii Wojtak (*Współczesne modlitewniki*, s. 39-40): „Współczesny styl religijny wchodzi w szczególne relacje z innymi stylami. Przybierają one kształt osobliwych interferencji, gdyż dokonuje się obecnie radykalna przebudowa stosunków w systemie odmian. Trudno już o odniesieniach opozycyj-

z owoców takich przesunięć jest także *transakcentacja gatunkowa*, skutkująca modyfikacją funkcji w konkretnej tekstowej realizacji gatunku (użycie ironiczne lub parodystyczne).

BIBLIOGRAFIA

- BERNACKI M., PAWLUS M.: Słownik gatunków literackich, Bielsko-Biała 2005⁴.
- DUSZAK A.: Teksty kultury globalnej, w: *W kręgu wiernej mowy*, red. M. Wojtak, M Rzeszutko, Lublin 2004, s. 59-67.
- MAKUCHOWSKA M.: Modlitwa jako gatunek języka religijnego, Opole 1998.
- NOWAK M.: Lekarstwo dla wszystkich. O kilku sposobach uczenia i propagowania modlitwy, w: *Człowiek, zjawiska i teksty kultury w komunikacji społecznej*, red. M. Karwadowska, R. Litwiński, A. Siwiec, Lublin 2015, s. 203-216.
- NOWAK-BARCIŃSKA M.: Drugie życie gatunku, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. IV: *Gatunek a komunikacja społeczna*, red. D. Ostaszewska przy współudziale J. Przyklenk, Katowice 2011, s. 266-284.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, red. H. Zgólkowa, t. I-L, Poznań 1994-2005.
- Słownik terminów literackich, red. J. Sławiński, Wrocław 1989².
- Słownik współczesnego języka polskiego, red. B. Dunaj, t. I-II, Warszawa 2001.
- SYNOWIEC J.S. OFMConv: Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań. Wj 20,1-17 oraz Pwt 5, 6-20, Kraków 2004.
- SYNOWIEC J.S. OFMConv: Dziesięć przykazań. Wj 20,1-17 oraz Pwt 5, 6-20, Kraków 1999.
- SYNOWIEC J. St. OFMConv: Gatunki literackie w Starym Testamencie, Kraków 2003.
- WIERZBIČKA A.: Akty mowy, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. III: *Akty i gatunki mowy*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin, 2004, s. 33-50 [przedruk].
- WOJTAK M.: Modlitewne kolekcje doraźnie komponowane, „Roczniki Humanistyczne” 59(2011), z. 6, s. 185-200.
- WOJTAK M.: Modlitewnik jako lekarstwo. Analiza genologiczna, „Roczniki Humanistyczne” 63(2015), z. 6, s. 241-261.
- WOJTAK M.: Modlitwa ustalona – podstawowe wyznaczniki gatunku, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. III, *Akty i gatunki mowy*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin, 2004, s. 187-196 [przedruk].
- WOJTAK M.: O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu, „Tekst i Dyskurs” 4(2011), s. 69-78.

nych jako dominującym typie relacji. Przeciwnie, najnowsze na badania w tej dziedzinie potwierdzają otwartość odmian i płynność granic między nimi. Komunikacja publiczna zna i preferuje różnorodne środki substytucji odmian, substytucji dokonywanych nie tylko z parodystycznymi intencjami, lecz ze względu na dobro (czasem jedynie wygodę) określonych uczestników interakcji. (...) Styl religijny znajduje się zatem obecnie w grupie odmian otwartych. Cechuje go przy tym nie otwartość o konwencjonalne ustalonych wektorach (...), lecz otwartość wielokierunkowa, którą do niedawna odznaczał się jedynie styl artystyczny”.

- WOJTAK M.: Osobliwe byty gatunkowe i tekstowe w ich uwikłaniach komunikacyjnych, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. IV, *Gatunek a komunikacja społeczna*, red. D. Ostaszewska przy współudziale J. Przyklenk, Katowice 2011, s. 44-56.
- WOJTAK M.: Styl gatunku, styl gatunkowy a styl funkcjonalny w perspektywie analitycznej, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. III, *Gatunek a odmiany funkcjonalne*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2007, s. 16-24.
- WOJTAK M.: Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne, Tarnów 2011.

MIĘDZYSTYLOWE WĘDRÓWKI GATUNKÓW (NA PRZYKŁADZIE DEKALOGU I KODEKSU DROGOWEGO)

Streszczenie

W artykule omawia się osobliwe realizacje dekalogu i kodeksu drogowego – teksty które przekroczyły granice swego prymarnego stylowego i dyskursywnego osadzenia. W pierwszym wypadku przeniesione na obszar dyskursu dydaktycznego i poradnikowego o charakterze ludycznym (przesunięcie na osi kontekst religijny–kontekst świecki), w drugim z prawno-administracyjnego na religijny. Międzystylowa migracja gatunków jest – zdaniem autorki – wyrazem obserwowanego współcześnie otwarcia rejestrów stylistycznych innych niż artystyczny.

Na przykładzie dekalogu pokazano zjawisko *transakcentacji gatunkowej*, związane z modyfikacją funkcji w konkretnej tekstowej realizacji gatunku (użycie ironiczne lub parodystyczne).

Na przykładzie kodeksu drogowego – zjawisko rozszerzenia lub zacierania granic stylu religijnego, poddawanego współcześnie, szczególnie w pododmianie katechetycznej, różnego typu zabiegom uatrakcyjniającym, w tym z wykorzystaniem gatunkowych upodobień.

Słowa kluczowe: gatunki mowy; odmiany funkcjonalne języka; transakcentacja gatunkowa.

THE CHANGING STYLES OF THE MOVING GENRES (THE CASE OF THE TEN COMMANDMENTS AND THE HIGHWAY CODE)

Summary

This article discusses intriguing text realizations of the genres of *Ten Commandments* and the *Highway Code* as texts that reached beyond their primary stylistic and discursive setting. In the former case, the text departed from its original religious contextualization to move towards a lay context, also acquiring a ludic aspect. In the latter, the Code moved from the domain of administrative law to be incorporated within the religious framework of references. These two cases illustrate the phenomenon of the stylistic migration of text genres, which – as observed by the author – results from the contemporary openness of stylistic registers other than the literary ones.

The case of the *Decalogue* illustrates *changes of accentuation (salience)* in a particular text genre, which results from the modification of its communicative functions in a particular text realization of the genre (e.g. irony or parody).

The case of the *Highway Code* illustrates the phenomenon of either expanding or fuzzy boundaries of the religious style – undergoing diverse attempts to make it more attractive to contemporary audiences, particularly in its catechetical variant. These attempts often rely on building genre similarities and comparisons.

Translated by Konrad Klimkowski

Key word: text genres; functional language varieties; fuzzy text-genre boundaries.